

Frivaldszky János¹

Személyes jellegű fésületlen természetjogias megfontolások Alaptörvényünkről és alkotmányosságunk állapotáról

I. Az Alaptörvény jellegéről

Az Alaptörvényünk – helyes szemléleti alapállást követve – egy olyan jogi nemzeti alapdokumentum, amely a magyar politikai közösség önazonosságát és énképét is fejezi, mégpedig normatív módon. Nem pusztán legfőbb (vagy legalapvetőbb) jogi normaként a többi, alacsonyabb szintű jogi norma létrehozatalának formális-eljárési jogi érvényességi alapjaként szolgál, hanem a – Hans Kelsen-féle – jogpozitivistá normativizmust messze meghaladóan a nemzetközösség erkölcsi és politikai dimenziójában is elénk tárja hazánk politikai közösségének legelemibb elveit, értékeit és eszméit. Mivel régiókban a politikai közösség „fentről”, az állami-politikai szintről való alakításának a – megkésettség tudata folytán – évezredes hagyománya van, nemzetünk esetében Szent István kora óta, ezért nem jelent problémát az, hogy az Alaptörvényben számos a még létrehozandó, megvalósítandó normatív elem. Az identitás azonban a múltból felkaroltként az ismét létrehozandóra irányul, tehát minden esetben a már egyszer lérejöttön (így elsődlegesen a keresztény kultúrán és a történelmi alkotmányon), illetve a valóságban levőn, azaz a dolgok erkölcsi, racionális, emberi és társadalmi természetén, illetve az azokból származó természetjogon nyugszik. Ez utóbbi akkor is helytálló állítás, ha maga a normaszöveg nem utal kifejezetten a természetjogra, a természetes erkölcsi törvényre vagy úgy általában a természeti törvényre, hanem csak olykor egyes indokolásokban találunk ilyeneket.

II. Alkotmányos identitásunk: történelmi alkotmányunk és magyar nemzeti tudatunk

Az Alaptörvényben megjelenített és képviselt magyar politikai és jogi közösségfelfogás egyszerre alapszik a – Szent Koronán nyugvó – történelmi alkotmányunkon, azaz a tartalmi értelemben jogfolytonos² alkotmányos közjogi ország- és nemzettudatunkon, illetve magyarságunk közösségi identitásán. Ez utóbbi a makro-regionális kontextust tekintve (ami a Kárpát-medence) kisebbségi státusban lévőként az összetartozástudat ápolása révén markánsan védendő. A nemzeti identitásunk alkotmányos védelme mindezt a Magyarország határain is túlnyúlóan a magyar nemzetiségi kisebbségi identitást és annak őrzését is jelenti. Ez utóbbi identitást-típust egyébként a posztmodern kor liberális politikai filozófiája is nagymértékben értékeli, ezért a kisebbségi nemzetiségi tudat a posztmodern korban kiemelten védendő alkotmányos identitássá vált.

Trianon végzetes sebének tudatosítása mellett arra is szükség lenne, hogy az első világháború kirobbantásában vállalt szerepünket őszintén és valóságghűen felkutassuk és a morális konzekvenciákat mindebből levonjuk.³

¹ Tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE JÁK)

² A „tartalmi” érvényesség a felfogásban nem az „anyagi jogfolytonosság”. Az előbbi a szimbolikusan tovább élő történelmi alkotmány, amely a közös nemzeti identitásában, a Szent Korona-tanon alapuló egyes közjogi hagyományokban és a történelmi vívmányokban érhető tetten. A Szent Korona az állami és nemzeti létünk lényegadó szimbóluma. Vö. SZABÓ István: Az ősi alkotmány. Történelmi előzmények. In: CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*. Budapest, Pázmány Press, 2020. 83–122.

³ Az utóbbi években ezen irányban folytattam kutatásokat.

Történelmi alkotmányosságunk a diktatúrák erőszakos és véres megszakítása ellenére lényegi tartalmi közjogi érvényességgel bír jelenleg is, ezért az az angol (liberál)-konzervatív alkotmányos közösség évszázadok óta fennálló történelmi alkotmányosságtudatát idézi, amely utóbbi – a történelmi tényeket tekintve – szintén nem mentes a történelmi megszakítottságtól.

III. Országunknak nem az államformája, hanem a hozzá való viszonyunk a lényegadó ismérve, ezért az számunkra a HAZÁNK és neve: Magyarország

Az imént leírt nemzeti identitásunk belső közösségösszetartó (már-már meghitt) zártságában, nemzeti közjő keresésében kulturálisan értékteremtő, kifelé pedig éppen ezért, ezen értékét ajándékként megjelenítve nyitott, együttműködő s magát is folyamatosan gazdagítóan befogadó.⁴ Az országunk mindezért számunkra elsősorban anyaföld és haza, ahol otthon vagyunk, ezért is nem államformával jelöljük lényegét adó nevét („Magyar Köztársaság”), hanem hazánkként olyan nevet adunk neki, ami szívünknek mindig is kedves volt: Magyarország. Az ember és minden közösség alapvető joga, hogy úgy nevezze meg a számára legközelebb állókat, ami a leginkább kifejezi a hozzá fűződő meghitt, bensőséges kapcsolatának minőségét. Egy relációt kifejező név ugyanis magát a kapcsolat lényegét és minőségét adja vissza. Ezért hívja szinte mindenki így, sajátos becézgető nyelven a hozzá legközelebb állókat: az édesanyját, hitves házastársát, testvéreit, nagyját stb. A hazánk a mi számunkra az, amit számunkra mindig is jelentett és jelent: anya-földünk, továbbá családi és közösségi létünk otthona, amelyhez egyénként és a különböző közösségek, s végül a nemzeti magyar történelmi közösség tagjaként édes érzelmi szálak kötnek. Mi, mindannyian magyarok, szeretjük édes hazánkat, Magyarországot.⁵ Annak történelmét, hagyományait, intézményeit, nagy személyiségeit és minden szimbolikus, azaz a közös nemzeti összetartozást kifejező megjelenését. E felfogás elemeiben már Edmund Burke (1729–1797) (liberál)konzervatív szemléletében is tetten érhető volt, amely az angol történelmi alkotmányon nyugvó konzervatív látásmódot tárja elénk. Ez szöges ellentétben áll a francia alkotmányossággal, a republikanizmussal (a haladó köztársaság eszméjével), amelynek eredeti, francia forradalom-kori lényege a múlt végkép, erőszakos eltörlése után „üres, tiszta lapra” (*tabula rasa*) merő absztrakt racionális, radikális (az adott társadalmi valóságtól elrugaszkodott) eszmék és elvek alapján egy „izzig-vérig polgári” alkotmány megszerkesztése. Azt aztán meg lehet szavaztatni, és így fel lehet mutatni egy mindenkori (relatív) politikai többség alkotmányos akaratának kifejeződéséeként, ahogy az történt – nem is egyszer – Franciaországban.

IV. Az alkotmányozás hazai morális közege: egy rendszerváltástól tartó erodálódási folyamat természetrajza

Az alaptörvény, minden alkotmány meghozatala, önmagában értékmegállapító, sőt azt teremtő folyamat, ezért annak tartalmának kialakítása – már csak a tartalmi értelemben vett legnagyobb szintű szubsztantív legitimáció biztosítása érdekében is – nagyszabású és mélyreható, élő ösztársadalmi párbeszédet igényel.⁶ Maga egy ilyen processzus

⁴ FRIVALDSZKY János: *Jó kormányzás és a közjő. Politikai és jogfilozófiai szemszögből*. Budapest, Pázmány Press, 2016. [a továbbiakban: FRIVALDSZKY (2016a)] 37–68.

⁵ Gyurcsány Ferenc miniszterelnökként háromszor „kurva ország”-ként, egyszer pedig „nyüves ország”-ként említi hazánkat elhíresült balatonöszödi beszédében. Kérdés, hogy ezek pusztán csak retorikai szerepet töltek-e be nála, vagy pedig ezek voltak az ő optikájából a saját politikai cselekvése közegeként hazánk állandó jelzői. Ez utóbbi esetben Magyarország az ő számára csak trágár jelzőkkel illehető voltaképpen romlott nyersanyag, amelyen ő – saját meglátása szerint – nagyszerű, ambiciózus munkálkodásra (volt) hivatott miniszterelnökként.

⁶ Vö. FRIVALDSZKY János: Társadalmi diskurzus és szociális jogok. *Politikatudományi Szemle*, 1996/1. 93–104.

nagymértékben építi és interiorizálja a részvevőkben az alkotmányos közösség tudatát, annak érzéseit, s élővé teszi annak közösségépítő értékeit. Hazánkban a politikai – és vele implicit módon erkölcsi – kompromisszumon alapuló 1989–90-es politikai rendszerváltás a folytonosságot és a formális jogbiztonságot tekintette a legfőbb célnak, így ennek áldozatul esett a történelmi és erkölcsi igazság alapján megteremthető újrakezdés. Nem volt mód arra, hogy a kommunista időszak rémtettei a történelmi közös erkölcsi lelkiismeret fényében kivizsgálathassanak, s ezért az voltaképpen fel nem dolgozott, ki nem értékelt zárvány maradt a kollektív tudatban, miközben pártállami bűncselekményeivel, hazugságaival méregként belül végigmarta a társadalmi lét majd minden területét, eresztékét, s nem hagyta épen a szíveket, tudatokat sem.

Mindeközben a kommunista múlt döntő módon meghatározta a volt korábbi káderek rendszerváltás utáni gazdasági és egyéb sikerét (például a médiában). A puhuló diktatúrából átmentve vagyont és kapcsolati tőkét ők alkották a rendszerváltás után is a gazdasági, társadalmi, média- és akár még bizonyos tekintetben a politikai elitet is. Ez utóbbi elitiek szalonszabályai szerint nem volt szabad a kommunista múlt bűneit megvizsgálni, azokat nyilvánosan felemlíteni, s különösen nem azok intézményes állami, vagy éppen alkotmányos szintű számonkérését forszírozni. Ennek következtében a rendszerváltást követően a közviszonyokban az erkölcsi igazságérzők érzékelhetően jelentősen eltompult, sőt, mint olyan, sokakban el is fordult. Egy ilyen erkölcsi iránytűvesztett légkörben és kormányzási miliőben szinte szükségszerű volt Gyurcsány Ferenc kormányzásának azon tartalma, amely a balatonöszödi beszédben kitudódott. Az a hazugságon, megtévesztésen, a választók tudatos átverésén és a bűnös semmittevésen szisztematikusan alapuló kormányzási jelleget tárta fel. A beszéd nyilvánosságra kerülése nyomán támadt spontán állampolgári tiltakozásokat 2006-ban a miniszterelnök brutális és értelmetlen rendőri erőszakkal, azok sorozatával folytatta el, a tiltakozók testi épségét sem kímélve.⁷

A Gyurcsány Ferenc kormányzása alatt alkalmazott állami – talán ez a legjobb kifejezés – terror eszközei (a rendőrterror cselekményei) csupán a végpontja volt az erkölcsi és jogi igazság nélkül rendszerváltás utáni kormányzás elvi alapállásának és gyakorlatának. Gyurcsány Ferenc kormányzási rendszere átörökített habitusában több mindent a kommunista idők államhatalmi cselekvési módjából. Ez már nem rossz demokratikus – jogállami keretek között zajló – kormányzás volt, hanem nyílt és brutális visszaélés az alkotmány biztosította kormányzati felhatalmazottsággal. Első kormányzásakor egyébként nem is országgyűlési választás nyomán került kormányra, hanem a kommunizmusban állambiztonsági ügynök Medgyessy Péter miniszterelnök bukása után az MSZP pártkongresszusán a küldöttek szavazták meg új szocialista kormányfőjelöltnek, majd az alkotmány szerinti kormányfői kinevezést kapott. Az állampárt vagyont öröklő – s ekképpen is jogutód – MSZP e jelöltjének, aki korábban a Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságában magas rangot ért el, pártkongresszuson való kormányfővé jelölése, tulajdonképpen – szociológiai tartalmi értelemben – mintegy 'választása', sokakban rossz emlékeket idézhetett fel. Az ily módon való

Ld. különösen: uo. 99–101. Az alkotmányozásra, mint össztársadalmi diszkurzív folyamat szükségességére hívtam fel a figyelmet a *Magyar Nemzet* 1995. január 19. (csütörtök) számában. FRIVALDSZKY János: Alkotmányozás – A nagy társadalmi kihívás. *Magyar Nemzet*, 1995. január 19. 16. Somogyvári István, aki 1995-ben az Országgyűlés alkotmány-előkészítő bizottságának titkárságvezetője, majd 2004–2006 között az új alkotmány előkészítésének miniszteri biztosa volt, az alkotmánytervezetetről szóló irodalmak között szerepelteti ezen elemzésemet. SOMOGYVÁRI István: Magyarország történeti alkotmánya és a rendszerváltozást követő alkotmány-tervezetek. In: SÁNDOR Péter (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2010-ről*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány (DKMKA), 2011. 31.

⁷ Erős a gyanú, hogy a rendőrség egyes esetekben maga provokálta az utána általa véresen elfojtott utcai, köztéri tiltakozásokat, illetve befolyásolta azok térbeli mozgását, hogy békés tiltakozásból utcai zavargás váljék. Orbán Viktor azonban nem hagyta magát provokálni, minthogy demokratiként az új alkotmányos demokratikus választásokra hagyta a nép erkölcsi és politikai döntését, ítéletét a Gyurcsány-rezsim felett.

hatalomkerülése is hozzájárulhatott ahhoz, hogy kormányfőként demokratikus jogállamban teljesen elfogadhatatlan, visszaélészerű hatalomgyakorlási módot, állami rendőrterroret is alkalmazott.

Bajnai Gordon sokadik felkérteként vállalta el a kormányfői feladatokat (a többiek visszautasították a felkérést). A kormányfőjelölt-keresés hosszas nyúge nagymértékben leértékelte a kormányfői pozíció presztízsét és úgy tűnt kifelé, hogy az utódpárt MSZP mintegy magából „kreálja” a kormányfőt – természetesen az SZDSZ biztosította támogatással. A kormány és a kormányfő intézményének és az alkotmányos rendszerben betöltött szerepének közjogi, alkotmányjogi tisztázása és egyben megerősítése elodázhatatlanná vált, hiszen a konstruktív bizalmatlansági indítványt az MSZP mint párt voltaképpen arra használta, hogy újra cserélje le a megbukott „kormányfőjét” a parlamentben – ez Gyurcsány Ferenc kormányfői hatalomra kerülésének az esete. Medgyessy Péter tekintetében pedig elmondható, hogy a kormányfői megbízás, illetve a bizalmi szavazás és a konstruktív bizalmatlansági indítvány alkotmányos intézményeinek lényegéhez méltatlan volt az a huzavona, ami lemondását övezte. Az tudniillik, hogy a lelépési verziók között egy ideig nem tudott dönteni, választani, s ezért lemondását tétován lebegtette, minthogy az MSZP vezetői közben arról győzködtek, hogy várja csak meg, amíg konstruktív bizalmatlansági indítvánnyal leváltják, megbuktatják, „lecserélik”. Egyértelművé vált, hogy nem helyes, ha a kormányfőket egy kormányzópárt mintegy egymás után delegálja egyugyanazon parlamenti cikluson belül, különösen, ha az a kommunista egypártrendszer voltaképpen utódpártja, s az egész parlamentnek mindeközben alig van már társadalmi támogatottsága a választók körében.

Az MSZP tehát az általa jelölt miniszterelnök bukásakor azt mintegy – szociológiai tartalmi értelemben – egy újra „cserélte le”. Ha kell, hosszú ideig való keresgélés, számos visszautasítás után ráakadva végül olyasvalakire, aki azt végre hajlandó volt elvállalni (ez lett végül Bajnai Gordon). Ez az eljárás mód teljességgel ellentétes a közvetett parlamenti képviselő és a megbízáson alapuló kormányzás John Locke (1632–1704) által kidolgozott természetjogi modelljével és annak közjóra irányuló eszmeiségével, amely koncepciónak nagy hatása volt a nyugati parlamentáris kormányformák kialakulására.⁸

V. Egy elszalasztott lehetséges alkotmányos konszenzus kérdéséhez

Gyurcsány Ferenc kormánya gazdasági ténykedésének eredményeképpen a 2007–2008-as pénzügyi és gazdasági világválság az elsők között söpörte el a nagyon gyenge lábakon álló – majdnem csödközeli – magyar nemzetgazdaságot, amiként egy nagyon legyengült szervezetet azonnal ledönt, megsemmisít egy veszélyes ragályos betegség. Gyurcsány Ferenc balatonöszödi beszédének mögöttes valósága pedig bukása után is még ott kísértett a levegőben, megmérgezvén a politikai közgondolkodást. A Fidesz óriási támogatottsággal nyerte meg a választásokat. Ez megmutatta a változás iránti hatalmas igényt, amelynek letéteményese a Fidesz volt (amely magába tömörítette szövetségeseit, köztük mindenekelőtt a kereszténydemokratákat és a kispártokat), akkor is, ha alkotmányozásról nem volt szó az országgyűlési választásokon, így arra nem is adhattak kifejezett felhatalmazást a választók. Azonban realista szemléletből tekintve nyilvánvalóvá vált, hogy a régi alkotmányos keretek nem biztosították immáron az össznemzeti morális, politikai konszenzust, ami a gazdasági válságból való kiutat is elősegíthette volna, amely átfogó válságba országunk a rendszerváltás után az MSZP-SZDSZ pártszövetség kormányzásai alatt egyre mélyülően jutott. Nem volt folytatható az Antal-kormány által megkezdett, az erkölcsi és politikai történelmi igazság

⁸ Ld. FRIVALDSZKY János: John Locke: a kormányzat a tulajdonjog biztosítására jött létre megbízási szerződéssel. In: FRIVALDSZKY János (szerk.): *A jogi gondolkodás mérföldkövei. A kezdetektől a XIX. század végéig*. Budapest, Szent István Társulat, 2016. [a továbbiakban: FRIVALDSZKY (2016b)] 224–253.

kimondása és az abból fakadó szükséges közjogi konzekvenciák levonása nélkül folytatott kompromisszumok reálpolitikája. Gyökeresen más alkotmányos utat kellett választani.

Ebben a kontextusban kellett volna az össznemzeti konszenzusos alkotmányozás folyamatát elindítani. Erre nyilván az ellenzék pártok akkori állapota miatt nem volt lehetőség, ezért szinte vészes gyorsasággal készült el – jobbára Szájer József és Gulyás Gergely koprodukcójában – az alkotmánytervezet, s némi akadémiai-egyetemi-közéleti szakértői körökben lezajlott szakmai vita után került végül elfogadásra a kormánypártok által hazánk új alkotmánya, Alaptörvénye. A Fidesz-KDNP szövetség a 2010-es országgyűlési választások eredményeképpen kétharmadosnál nagyobb (68,13%) többséggel bírt a parlamentben. A konszenzusos legitimáció helyett tehát a többségi demokratikus elv legitímálta az új alkotmány elfogadását. Azt azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a nemzeti-polgári oldalon való legszélesebb, ezen értékek mentén történő konszenzus-keresés a Fidesz részéről már vagy másfél évtizeddel azelőtt megkezdődött,⁹ s az időközben a lehető legnagyobb kiterjedtségét el is érte. Ezáltal politikai síkon az alapvető nemzeti közös értékek keresése és azok politikai szövetségben való összegzése megtörtént a konzervatív-nemzeti oldalon. Az alkotmányozáskor az ellenzéki politikai erők mögötti kulturális és szakmai elit nem tudott és kívánt ehhez saját liberális-polgári értékeivel csatlakozni, még nagyobb, egy valóban teljes nemzeti konszenzust keresvén. Azonban az általuk képviselt köztársasági eszmeiség magyar változatában és főleg a történelmi alkotmány vívmányai között szereplő municipális gondolkodásnak az általuk markánsabban képviselt helyi önkormányzatisággal való találkozásának határmezsgyéin lettek volna nézetem szerint olyan elemek, amelyek jól integrálhatóak lettek volna az új alaptörvénybe. Mindez és a területi önkormányzatisággal (nemesi vármegye) együttjáró alkotmányos szabadelvű eszmeiség most égetően hiányzik alkotmányos rendszerünkől. Megjegyzendő, hogy a vármegyéknek a központi hatalommal szemben ellensúlyként gyakorolt nemesi önkormányzati jellege volt az alkotmányos történelmi vívmány és nem a központi kormányzat által kinevezett főispán személye és intézménye. Ezen alkotmányos *novum* nem mozdította el tehát jelen alkotmányos rendszerünket sem a szubszidiárius berendezkedés, sem a központi kormányzattal szemben vagy azzal párhuzamosan gyakorolható fékek és ellensúlyok rendszere felé. Éppen ellenkezőleg.

⁹ Már 1995 februárjában létrejött a legmagasabb pártvezetői szinten Pokol Béla kezdeményezésére egy első egyeztetés, mégpedig zárt ajtók mögött egy egyetemi dolgozószobában (ELTE ÁJK, Politológia Tanszék). Ezen részt vett többek között Orbán Viktor pártelnök, Kövér László és Áder János Fidesz alelnökök, az MDF-ből Boros Péter és Kulin Ferenc alelnökök, Giczy György KDNP pártelnök és jómagam e párt részéről szakértői minőségben. (Én nem voltam tagja a pártnak, de az országgyűlési frakciónál dolgoztam és szerény eszközeimmel igyekeztem egy össznemzeti nemzeti-polgári szövetség létrejöttét elősegíteni, többek között – az e táborban akkor különösen nagy befolyással rendelkező – *Magyar Nemzet*-beli cikkeim révén is. Vö. FRIVALDSZKY János: Más koalíció nehezen képzelhető el. Karácsonyfadisz egy liberális fenyőfán? *Magyar Nemzet*, 1995. január 26. 16. Mivel a szóban forgó nem nyilvános informális megbeszélésen Giczy György pártelnök nem mutatott nyitottságot Orbán Viktor és a Fidesz felé, így e találkozó után – bár Giczy György maga kérte, hogy kísérem el őt erre az informális megbeszélésre – megszakítottam vele a kapcsolatot.) Jelen volt továbbá Fekete György és az MSZP-s Kósa Ferenc is, aki népi-nemzeti elkötelezettségéről volt ismert, továbbá egy MSZP-s kötődésű vezető szakember politikus. (Az ő neve eddig nem vált nyilvánossá, így én sem említtem itt őt név szerint). E nagy jelentőségű kb. háromórás informális találkozáson a közös értékelvű platform egyeztetése zajlott, természetesen praktikus politikai témákat is érintve. Kifejezetten az alkotmányozás egyes kérdéseiről nem volt szó emlékeim szerint, így a *Magyar Hírlap* nyitóoldali cikkének ez a része, amely erről is beszámol, találgatásnak minősül. („Három ellenzéki párt zárt ajtók mögött.” *Magyar Hírlap* 1995. február 11.) A *Népszabadság* is a címlapján adott hírt a találkozóóról: „Ellenzéki vezetők Pokolnál.” *Népszabadság*. 1995. február 11.

VI. Miért vált tarthatatlanná a „szépreményű” reformált szocialista alkotmány biztosította rendszer?

A jelentősen megreformált, s formailag a jogállami demokratikus viszonyokhoz alakított 1949-évi, s így immáron 1989-évi alkotmány jogbiztonságot és jogfolytonosságot biztosított a rendszerváltáskor, a kommunista diktatúra bűnét viszont elfedte, következőképpen igazságon alapuló igazságosság nélküli praktikus politikai kompromisszumon nyugodott a békés rendszerváltó átmenetet érdekében.

A történelmi és erkölcsi igazsággal való szembenézés nélküli, az átmenetben stabilitást adó és azt megőrző kompromisszumon nyugodott tehát az új alkotmányos rezsim, a reformkommunistákkal kötött alkun, illetve az MDF-SZDSZ paktumon. Egy ilyen szellemi légkörben – hogy egy példával éljek – a diktatúra megfigyeltjei anakronisztikus módon a szociálliberálisok politikai cinikus közbeszédében az ügynöktörvény „érintettjeivé” válhattak. A tendenciózus nyelvpolitika kiforgatta az igazságot. Megtehetette, mert a rendszerváltás eleve a történelmi valós erkölcsi igazság elhallgatása mellett történt, így az annak egyébként nagyon is szükséges, alkotmányos szinten szabályozott konzekvenciáinak levonására valójában nem is kerülhetett sor.

A már több vonatkozásában említett politikai és gazdasági előzmények után késedelem nélkül kellett visszabontani az alkotmányos rend elferdült (erkölcsileg elvetemedett, s ezért pervertálódott) pizzai vagy bolognai „ferdetornyát”,¹⁰ mert az az ország számára több

¹⁰ Az Alaptörvény megszületése után Olaszországba hívtak előadásokat tartani az új alkotmányunkról, többek között Bolognába is. Ott éltem e példákkal. Az olaszországi sajtóban és így az ottani közvéleményben különösen erős ellenállás és elutasítás mutatkozott az új magyar alaptörvénnyel szemben. Ezért volt szükség arra, hogy annak valós tartalmáról hiteles forrásból tájékozódhasson az olasz egyetemi szféra.

A legnagyobb egyetemi előadásomra Reggio Calabriában került sor. *La legge fondamentale ungherese*. Időpont: 2012. november 26-29. Helyszín: Università Mediterranea di Reggio Calabria (Olaszország), Alkotmányjogi Tanszék, ahol négy összevont évfolyamelőadást tartottam kb. 300 hallgató és féltucat professzor előtt. <https://bit.ly/2YhFFhL>

Egy másik előadásomat a római La Sapienza Egyetem Politikatudományi Karán, az Államelmélet Tanszéken tartottam: *La nuova legge fondamentale ungherese*. Az előadás témája: az alapvető emberi jogok és a kormányforma új alkotmányos konstrukciója. Időpont: 2013. március 13.

A félreértéseket az is gerjeszthette, hogy az Alaptörvény szakmában közkézen forgó olasz nyelvű fordítása néhány nagy jelentőségű résznél nem volt egészen pontos. E kötet végén található meg az Alaptörvény olasz nyelvű fordítása: Giuseppe Franco FERRARI (szerk.): *La nuova Legge fondamentale ungherese*. Torino, G. Giappichelli Editore, 2012. 175–204. Az egyik ilyen kisebbnek látszó pontatlanság éppen egy nagy jelentőségű résznél történt: A „SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG” fejezet címét „szabadság és kötelezettségek”-nek fordították („Libertà e doveri”). A felelősségből tehát kötelezettség lett, ami elvette a szabadsággal együtt járó felelősség korrelatív jellegét, s a kötelezettség állam által keletkeztetett voltát sugallta. Az ezt követő első alkotmányos rendelkezés értelme valóban ilyen értelemben félrecsúszott a helytelen fordítás miatt. A magyar normaszöveg I. cikk első bekezdése ugyanis így hangzik: „AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.” Az „ember” kiemelt alkotmányos (és az az alapjául álló filozófiai) valóságát érzékeltető, az nagybetűvel van írva. Az ilyen módon szedése elmaradt az olasz nyelvű kiadásban, ami komoly hiba. Az olasz fordítása pedig az ember általános érvényű, kiemelt és kögens védelmét csupán az államra szorítja és arra testálja: „Il primo dovere dello Stato è di rispettare e difendere i diritti inviolabili e inalienabili dell'uomo.” Uo. 179. Ezzel elvész az alkotmányos védelem valódi értelme és annak szemléleti módja. Hasonlóképpen, ahol pedig az eredeti magyarban egy vessző választja el egymástól a két tagmondatot, azáltal, hogy azokat két külön mondatba írták az olasz nyelvű fordításában, a méhmagzat státuszát – akaratlanul is – még inkább elgyengítették. (Egyébként a radikálisan abortuszpárti nemzetközi szervezet hazai magyar partnere törekedett e külön mondatba írás elérésére, s ezáltal a méhmagzat alkotmányos védelmének gyengítésére az alkotmánytervezet szövegezése időszakában, amit azonban az alkotmánytervezet szerkesztője a normaszövegtervezetben nem érvényesített.) Továbbá a magyarban szereplő „ember” fogalma helyett az olaszban „emberi lényt” írt a fordító, ami még hangsúlyosabbá teszi e fordítási döntéssel azt, hogy az olaszban külön mondatban szereplő magzat voltaképpen nem emberi lény, s ezért a védelme nem is lehet azonos az emberi lényeket megillető jogokkal, amelyeket azok az emberi lényükből fakadóan bírnak. Az Alaptörvény szóban forgó II. cikke így hangzik: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi

tekintetben is életveszélyessé vált. Már semmilyen technikával nem lehetett azt az összedőléstől megmenteni. Előbb csak az igazságtól a kompromisszum jegyében és a jogbiztonság és a jogfolytonosság érdekében tett kisebbnek tűnő eltérések voltak észlelhetőek – akár csak a ferde tornyok esetében az alsó szinteken még csak néhány centiméter a függőlegestől való eltérés –, végül azonban azok növekedvén olyan hatalmassá adódtak az össze, ahogy távolodtunk a rendszerváltástól, hogy már-már bedőlni látszott alkotmányos rendszerünk teljes tartó pillérzete, de legalábbis a nemzet számára életveszélyessé vált már a teljes politikai rendszer (ügynökkérdés visszásságai, balatonöszödi beszéd, állami rendőrterror, gazdasági csődhelyzet stb.). Olyan alkotmányra volt tehát szüksége hazánknak, ahol – meghaladván immáron az elvtelen pragmatikus kompromisszum horizontját – a lehető legszélesebb konszenzus alapértékeiben a történelmi erkölcsi igazságon is nyugszik.

Helyes politikai rend és erkölcsös politikai cselekvés csakis a jelentős erkölcsi bűnöket elkövetett kommunista diktatúra felelőseinek valamilyen módon való megnevezése révén volt csak immáron elgondolható. Szükségessé vált a kommunista rendszer bűnöseinek és az elkövetett bűneik néven nevezése, egyébként nem volt lehetséges erkölcsi alapra helyezni az alkotmányos és politikai rendünket. Enélkül esélyünk sem volt elvárni a mindenkori politikai aktoroktól az erkölcsös cselekvést.¹¹ Az MSZP e téren való terheltsége nyilvánvaló volt, s Gyurcsány Ferenc kormányzása mutatta meg azt, hogy az utódpart mindent összevetve végülis nem volt képes túllépni múltjának árnyékán. (Mára már szinte el is tűnt a közéletből.) A rendszerváltáskor radikálisan antikommunista SZDSZ pedig a rendszerváltás után gyorsan az utódpart állandó politikai társa lett a kormányzásban és általában a politizálásában, ami által komoly morális terheltséget vett magára, ami rajta is hagyta a párton és a politizálásán a bélyegét. A történelem mondott felette ítéletet – végérvényesen eltűnt a politikai közéletből. Nem csupán az általa erőltetett neoliberalizmus bukása miatt, hanem erkölcsi hitelvesztése okán is. Az ellenzék oldaláról 2010-ben tulajdonképpen nem volt kivel, komoly és erkölcsileg hiteles politikai erővel az alkotmányos össznemzeti konszenzust létrehozni, az alkotmányos egyezséget megkötni.

VII. A történelmi erkölcsi igazságon nyugó alkotmányos konszenzus reális lehetősége

A konszenzus olyan egzisztenciális konvenciót képes létrehozni, amely közösen létrehozott szimbolikus dimenziójával új, közös identitást ad az abban részvevőknek. A funkcionális kompromisszum ezzel szemben olyan közös redukcióval létrehozott legkisebb közös többszörös, amely nem interiorizálható értéktartalmában, mivel annak tartalmával igazából egyik fél sem elégedett, ezért alig várják az abban részes felek, hogy a maguk javára

méltóságához, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.” Az olasz fordítása viszont így: „Ogni essere umano possiede il diritto alla vita e alla dignità umana. La vita del feto e dell’embrione è tutelata dall’istante del concepimento.” Uo. 179. Kisebbségi problémának tűnik, viszont az alkotmányos rendelkezés lényegének meg nem értését sugallja az, hogy a magyar alkotmányos rendelkezést „HAZÁNK neve Magyarország” /Alapvetés A) cikk./ így fordították le: „Il nome del nostro Paese è Ungheria.” A „haza” helyett ily módon „ország” lett, ráadásul nem az egész kifejezés került nagybetűvel szedve, hanem csak az első betűje. Ezáltal nem a fogalom kapott lényegi kiemelés, hanem olybá tűnik, mintha az „ország” egyfajta tulajdonnév lenne az alkotmány koncepciójában, s ezért kell azt nagybetűvel szedni. E félreértésre okot adhatott esetleg az is, hogy az olasz nyelvben az „állam” főnév nagybetűvel írható, hogy a „státus”, a „helyzet” („stato”) fogalmától elkülönítessék: „Stato”. Az olaszban a „haza” megfelelőjeként végig nagybetűvel írva ez kellett volna, hogy álljon: „PATRIA”. Ez nőnemű főnév. Vö. „anya-föld”.

¹¹ A politikának az erkölcsi alapokon való szilárd állása szükségességét akkoriban több cikkemben elemeztem. Ld. pl. FRIVALDSZKY János: Az erkölcs belépőjegy. Félúton Európába. *Magyar Nemzet*, 1995. május 22. 13.; FRIVALDSZKY János: A szakértőség zászlaja alatt. A taktikázás magasiskolája. *Magyar Nemzet*, 1995. október 12. 8.; FRIVALDSZKY János: Morális tudás – politikai cselekvés. Államunk posztmodern kísértehajóján. *Magyar Nemzet*, 1996. október 29. 10.

értelmezzék annak tartalmát.¹² A rendszerváltás reformált alkotmánya igazi ilyen értelemben vett funkcionális kompromisszum volt azzal tetézve, hogy az az erkölcsi igazság (az elkövetett gaztattek) vétkes elfedésével jött létre. Ezután a történelmi erkölcsi igazságon nyugvó alkotmányos (egzisztenciális) konszenzus létrehozatalára nem volt már lehetőség. Azon nemzeti minimumban sem lehetett így megegyezni, amely az egészséges és igaz jövődöbéli alkotmányos konszenzus lehetőség-alapját teremtette volna meg.

A 2010-es országgyűlési választás elsöprö, több mint kétharmados nemzeti kormányzati többséget eredményezett. Ez már nem csak a polgári Magyarországot építő Fidesz-kormány volt, mint az első Orbán-kormány (1998–2002), hanem inkább össznemzeti, azaz a nemzet érdekét hordozó nemzeti beállítottságú kormány lett. Az elsödlegetesen nem a nemzeti természetes összetartozás legmeghatározóbb kötelékében gondolkodó szociálliberális erök a köztársaság alkotmányos-jogi konstrukciós erejével és az individuális szabadságjogok garantálásával gondolták az ország alkotmányos kohézióját biztosítani,¹³ amelynek az alkotmány konstitúciója adott volna konstruált jogi keretet és formális alapot. A nemzeti erök számára a nemzeti politikai közösség létében már természetes módon adott volt. Azt tehát nem az alkotmány kovácsolja össze az alkotmányt megszövegező és azt elfogadó politikai erök, illetve az azt megszavazó polgárok individuális akaratából. A nemzet politikai közösségét nem a köztársaság eszméje tartja össze az azt intézményesítő kartális alkotmány pozitív jogi kötöereje révén. A nemzet, a haza és az országunk nem voluntarisztikus módon alkotmányosan konstruált formális közjogi fikciók (amelyek így voltaképpen egyfajta imaginárius jogi képzetek lennének) és nem is fizikai hely, hanem ösi partikuláris rendként sajátunkként adott, amibe én-konstitutív módon beleszületünk,¹⁴ s aminek vannak belső értékei, természetes szövedékei, szimbólumai és nemzetkohéziós történelmi tettei és eseményei, valamint lényegileg (tartalmilag) megszakítatlan „szent” közjogi hagyományai.

Mint említettük, az alkotmányos konszenzusnak nem volt immáron hiteles és jelentös eröt képviselő alanya a szociálliberális felsövezetésű ellenzéki politikai szférában. A magyar alkotmányos berendezkedés kormányzatának „bolognai ferde tornya” életveszélyesen dölni kezdett Gyurcsány Ferenc kormányzása alatt. A választók radikális fordulatot akartak, visszatérve egy valóban felelősen cselekvő kormány hitelt érdemlő kormányzáshoz. Ám még ennél is mélyebb megújulás iránti vágy volt érezhető: szükséges volt visszatérni az eredeti, mélyen fekvő erkölcsi és szellemi gyökereinkhez, a rendszerváltozás előtt idöszakba is. E lelki és szellemi megújulás iránti igény végül az Alaptörvény nemzeti hitvallás részében nyert kifejezést, átütö megfogalmazást.

VIII. A történelmi alkotmány természetéről

Minthogy a magyar alkotmányosság évszázados tudata, szelleme ott élt búvópataként a nemzetben, a nemzeti értékekben és egységben gondolkodók szívében és értelmében, ez adhatta a lehető legszeleesebb konszenzuális alapot egy régi-új alkotmány elfogadásához. Az Alaptörvény ennek lett kifejeződése. Az olyannyira egyértelmű volt föbb pontjaiban, hogy azt gyorsan szöveggé lehetett formálni. Az Alaptörvény meghatározó része leírja a magyar alkotmányos nemzeti lelkületet, normatív voltában meg is erősíti azt, és teszi fenntartandóvá,

¹² Vö. FRIVALDSZKY János: Esetlegesség a politikában: az MSZP-SZDSZ koalíció gondolkodási mintái. *Magyar Szemle*, 1997/1–2. 159–173. <https://bit.ly/3AZgmz8>

¹³ Vö. FRIVALDSZKY János: Gondolatok az emberi jogok radikális szemléletéből fakadó problémákról. In: FRIVALDSZKY János (szerk.): *Egy európai alkotmány felé*. Budapest, Faludi Ferenc Akadémia-OCIFE, 2003. 63–74. <https://bit.ly/3F68yhD>

¹⁴ Vö. Edmund BURKE: „Fellebbezés a mai whigeaktól a régebbiekekhez.” In: KONTLER László (szerk.): *Konzervativizmus 1593–1872. Szöveggyűjtemény*. Budapest, Osiris, 2000. 209.

védendővé. Egy történeti alkotmány, mint amilyen a magyar is, eszméjét tekintve nem kartális léte vagy ilyenkénti megfogalmazása miatt érvényes, hanem mert a nemzet történelmi tudatában és erkölcsi érzékében jelen van és mindig is jelen volt.

Az Alaptörvény nem csupán a jogrend alapja, hanem egyszersmind társadalmi szerződés is, amely nem csupán a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között kötött, hanem egyúttal a régmúlt magyarok szerződési keretének tovább élését, s annak jelen korban való érvényességét is jelenti, amely most, az alkotmányozáskor megerősítetik. Másképpen ugyanis nem lehet a már elhunytakkal szerződést kötni: csakis úgy lehet, hogy követjük, folytatjuk az általuk megteremtett szerződési keretet. E „keret” így valóban „élő” lesz, ahogy az Alaptörvény is fogalmaz. Az őseink élő szövetségi/törvényi szellemi hagyatékában folytatjuk az alkotmányos létünket, s adjuk mi is azt tovább a többi generációnak. Ez az őseredeti történeti szerződés, illetőleg a történelmileg létrejött és áthagyományozódott történeti alkotmány koncepciója.¹⁵ Ezzel szemben, a Csatorna túloldalán, ahogy arra Edmund Burke, az őseredeti láthatatlan szerződésen nyugvó történelmi alkotmány legnevesebb képviselője hivatkozik, individuumok alkotnak üres táblára írva, tökéletesen ésszerű, mert matematikai pontosságon alapuló, egyetemesen érvényesnek tartott kartális alkotmányokat. Márpedig az ilyen alkotmány „csinálmány”, kreálmány, amelyet a geometriai-matematikai szigorúsággal használt tudományosan kristálytisztá jelentéstartalmú fogalmak és törvények egyetemesen érvényes tételeinek leírása fémjelez – legalábbis elvileg.

Az, hogy mégis pár évente írtak ilyet és fogadtak el a franciák a francia forradalom után, mutatja azt, hogy az nem egyetemesen érvényes axiómák és tételek írásba foglalása, hanem az aktuális politikai többség által megszerkesztett és elfogadott (konstituált) politikai dokumentumok sora volt. Ezzel szemben a történelmi alkotmány alapvető emberi igazságokon, pontosabban azoknak az adott politikai és jogi közösségben megfogalmazott politikai vetületein, annak igazságosságérzékén nyugszik, amely az embert és annak közösségeit történelmi tapasztalatuk szerint valóban szolgálja az emberi és közösségi jogosultságok, köteleességek és a közjó érvényesítése jegyében. Ezek az adott nép fokozatosan nyert, sajátjukként meghódított és nekik megfelelően alakított történelmi szabadság- és közjogi vívmányai. Ezek mind cseppkövek módjára lassanként kialakult és megerősített gyakorlatokon, történelmileg alakított és kipróbált, visszaigazolt alkotmányos megoldásokon alapulnak, amelyek összetettségükben egyszerre irányítják a politikai közösség alkotmányos életét és fejezik ki annak kollektív nemzeti identitását.

¹⁵ Vö. „Bizonyos, hogy a társadalom szerződés. Alkalmi jelentőségű ügyekre vonatkozó alacsonyabbrendű szerződéseket tetszés szerint fel lehet bontani – hanem az államot többre kell tartanunk bors és kávé, kalikó vagy dohány, vagy ismét más, de hasonlóképpen közönséges dolgok adásvételére kötött társasági egyezségeknél, amelyek kicsinyes, pillanatnyi érdekeket szolgálnak és a felek szeszélye által felrúghatók. Másfajta megbecsüléssel kell rá tekintenünk, mivel nem olyan dolgokkal kapcsolatos társas viszony, amelyek csupán a pillanatnyi és mulandó természetű állati lét szolgálatában állnak. Az állam társas viszony minden tudományban, minden művészetben, minden erényben és minden tökélyben. Az efféle társaság céljai ugyanis csak számos nemzedék elmúltával érhetők el; nem csupán maguk az élők, hanem az *élők, a már holtak, s a még meg nem születettek közötti társas viszony* ez. Minden egyes állam minden egyes szerződése csupán egyetlen cikkelye az *örök társadalom nagy őseredeti szerződésének*, mely összefüzi az alacsony és a magasrendű dolgokat, a látható és a láthatatlan világot egy megszeghetetlen esküvel szentesített szilárd megegyezés értelmében, amely minden fizikai és erkölcsi szubsztanciát megtart a maga kijelölt helyén. E törvény nincsen alárendelve azok akaratának, akiket önmaguknál végtelenül magasabb forrásból származó kötelezettség készítet arra, hogy tetszésük alávessék ennek a törvénynek. Ama egyetemes királyság helyhatóságainak nem áll szabadságukban, hogy tetszésük szerint, kétes értékű elméleteik alapján szétszakítsák alárendelt közösségeik kötelekeit, s az alapelvek nem-társadalmi, nem-polgári, zilált káoszává bomlasszák azt (kiemelés tőlem: F. J.)” Edmund BURKE: *Töprengések a francia forradalomról*. Budapest, Atlantisz, 1990. 190.

IX. Az 1956-os szabadság a testvériség megtapasztalásával párosult – a kortárs nemzeti alkotmányos kötelékek nyomában

A politikai szabadságunk és nemzeti függetlenségünk a legplasztikusabban a kommunista diktatúra által elvett, s az 1956-os forradalomban visszanyert voltukban, azok elemi megtapasztalásában gyökereznek mind a mai napig. Azok *de facto* elvesztése a szabadság felismert jelentőségén és kivívott és így megszerzett minőségén semmit sem változtat, minthogy annak átélés és belsővé tett kvalitását az elnyomó szovjet hatalom és a kommunista diktatúra mennyiségi s külső dimenzióban ható terrorja megszüntetni eleve nem tudhatta. Ez a szabadság a nyíltzívű egyetemista ifjak számára – társadalmi rétegekhez/osztályokhoz való tartozásuktól és az általuk vallott politikai ideológiáktól függetlenül –, de a városaik és vidékiek számára is a – segítségnyújtásban megélt – testvéri egyenlőség megtapasztalásához kötött volt és maradt korunkban is.¹⁶ 1956 ugyanis nem csupán és nem is annyira a külső elnyomó államdiktatúra elleni forradalom volt, hanem sokkal inkább a szívek belső forradalma, és a testvéri egyenlőség közös megtapasztalása, ami a külvilágban plasztikus megjelenési formát öltött: egymásba karolva meneteltek hosszú sorokban az '56-os egyetemisták és ifjak. Ez mutatta meg és fejezte ki számukra a szoros összetartozásukat, testvérmivoltukat, a még állam nélküli sajátos magyar „természeti állapotot”.

Az Alaptörvény következképpen megfelelő módon hívja fel 1956 szellemét. Az egyéni szabadságot az együttműködéshez köti, továbbá a „közösség erejéről”, illetve a nemzeti összetartozásról ír, amelyet a hűség és a hit tart össze, s amely a nemzet együttműködését hozza létre. Az 1956-os megélt elemi testvéri érzés, továbbá a családi és nemzeti összetartozás érzelmi történelmi és transzgenerációs kötelékei együtt képzik azt az élő társas szövetségi jellegű kötőszövetet, amely természetes a számunkra, azaz ami nem az alkotmányra szerződő individuumok akaratainak kreálmányai, pusztán érdek-vezérelt konvenciója. A nemzet testének szolidaritási kötőelemei így természetesen, mert a családi szerveződés analógiás mintáit tartalmazzák, minthogy mindkettőt a hűség és a hit tartja össze. A nemzetet azonban, amely nem rokonsági vérségi viszonylatok, hanem a történelmi közös múlt – jogi és érzelmi – kötelékei által összefogott nemzettest, a történelmi alkotmány vívmányai és különösen a Szent Korona szimbolikus ereje forrasztja egybe, ami annak normatív módon való kifejeződése, s önképe is egyben. Magyarország történelmi alkotmányosságának – tartalmi értelemben vett – állami folytonosságát és nemzeti egységét a Szent Korona által megtestesített ősi közös nemzeti jog szimbolikus abroncsfoglalata tartja tehát össze.

A nemzet alkotmányos jogi identitását tehát elsősorban a történelmi jogi vívmányaink jelenítik meg. Mivel ezek a mi közös történelmi kincsként szerzett és megőrzött vívmányaink, ezért ezekhez, mint identitásunk lényegadó elemeihez, ragaszkodunk. Nemzetünket – az államiság térben (Trianon) és időben (diktatúrák) való megszakíttottsága ellenére – ez teszi létében folytonossá. A magyar nemzet egységes, így a határokon átnyúlóan szerveződik: a trianoni döntés eredményezte térbeli szétszakíttottság nem tudja természetes, azaz történelmi, nyelvi és kulturális együvé tartozása adta egységét megtörni. A történelmi alkotmányon nyugvó történelmi állami és nemzeti létünket pedig a diktatúrák nem tudták megszüntetni. Lehet, hogy a történelmi alkotmány alaki/(anyagi?) jogfolytonosságát igen, de a tartalmat semmiképpen. A történelmileg kikristályosodott közjogunk lényegi tartalmi elemei ugyanis a nemzettest tagjaiban, a közös intézményeinkben, nemzeti szimbólumainkban és nemzeti létünk szokásaiban, a történelmünkben formált és megőrzött kultúránkban, s mindenekelőtt a magyar

¹⁶ Id. FRIVALDSZKY János: *Ötvenhat lelke*. Budapest, Kairosz, 2008. 82., 89., 121., 124–125., 191. Magam személyesen tapasztaltam meg édesapám, Id. Frivaldszky János egyik 56-ot tárgyaló kötetének a Magyar Nemzeti Levéltár budai várban levő épületében tartott bemutatásán megjelenő, akkor még élő ötvenhatosok reakcióiból azt, hogy, amit édesapám a fentiek szerint az 1956-os események szellemiségéről publikációiban, kötetekben leírt, azt ők mind osztják. (2017. április 24-én került megrendezésre a könyvbemutató a Lovagteremben.)

szívekben, a nemzeti érzésekben rejteznek. Elég csak a Szent Koronához és a Szent jobbhöz fűződő viszonyunkra gondolni. A jog és az alkotmány ilyen felfogásban nem annyira a pozitív jogi normákat és azok ily módon való formális-eljárési érvényességét, hanem az évszázadokon át sajátunkként elbirtokolt és így megőrzött sajátos magyar szabadságtudatot, és a közös történelmi – sok tekintetben erkölcsi tartalmú – jogi intézményeket és alkotmányos elveket (pl. hatalommegosztás módjai) mint vívmányokat fedi.

A kereszténység folytonos jelenléte, a nemzeti hagyományaink és az 1956-os tapasztalat folytonosságot mutatnak, mivel az általános emberi természet értékei, természetjogi normái és nemzetünk jogi hagyományai nincsenek – lényegüket tekintve – ellentmondásban egymással. A kereszténységnek (állami) nemzetmegtartó szerepe volt és van. A Szent Korona-tan veleje, forrása is ebben gyökerezik. Az Alaptörvényben kinyilvánított általános emberi alapvető jogok és értékek, a történelmi nemzeti vívmányok, valamint a magyar történelmi szokás alkotta – alkotmányértelmezéssel pontosítandó – közjogi hagyaték egységben jelentik azt a jogi nemzeti értékalapot, ami a nemzeti hitvallásban került összegzően és megvallotként kinyilvánításra.

X. Az Alaptörvény és a természetjog

X.1. A gyermek nemi önazonosságához való alapvető jogának, a családban rejlő természetes nemi szerepeknek és a család kollektív alanyiségéből fakadó jogának védelme

Az Alaptörvény normaszövege nem hivatkozik kifejezetten a természetjogra vagy a természetes erkölcsi törvényre. Helyette, amikor nézetem szerint e tartalmakra kíván utalni, jobbra a keresztény kultúra felvállalandó és folytatandó örökségét hívja fel. A kilencedik módosítás nyomán bekerült alkotmányos előírás, miszerint „Magyarország védi a gyermekek születési nemének megfelelő önazonosságához való jogát, és biztosítja a hazánk alkotmányos önazonosságán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelést” úgy értelmezendő, hogy a keresztény kultúra e tekintetben nem más, mint a keresztény tanítás a férfiről és nőről való születettség tényéről, amelynek a kibontakoztatása szükséges a természetjog és a természetes erkölcs jegyében. A férfi és a női jelleg természeti tény, amelyet ez utóbbi normák írnak elő kibontakoztatni.

Az indokolás a két nem (a nő és a férfi) ilyenként való teremtettségéről, az emberi közösségekre vonatkozó „természeti törvényszerűségekről” – ideértve főként és nyilvánvalóan közülük a legegyszerűbbet, a családot –, valamint normatív forrásként a Teremtés rendjéről ír. Nemcsak a férfi és a női jelleg teremtett, hanem az ezen alapuló családi szerepek is természetesek, ezért olvasunk az „anya nőként, az apa férfiként való teremtettségéről”. A gyermeknek pedig ahhoz van csorbíthatatlan joga, hogy születési nemének megfelelő önazonosságához való nevelést kapjon – írja az indokolás.¹⁷ Kifejezetten a gyermekek joga a testi, szellemi és erkölcsi fejlődésükhöz szükséges védelemre és gondoskodásra való jog, amit az Alaptörvény biztosít a számukra, s ami az állam számára intézményvédelmi kötelezettséget keletkeztet. Elsősorban a család intézményének állami intézményes védelmét. Utána azt is, hogy ez a jog érvényesüljön az állami és egyéb oktatási-nevelési intézményekben, de a tág értelemben vett állam minden szervének eljárása, működése során is. Ez nem pusztán a gyermek e születése szerinti nemi identitásának és integritásának sérelmét tiltja, hanem ezek védelmének aktív állami intézményvédelmi eszközökkel való biztosításának kötelezettségét is keletkezteti.

Az Alaptörvény tehát – az indokolását is tekintve – a természetjog és a természetes erkölcsi törvény helyett a teremtett természetből fakadó alapvető igazságot védi, amelyet a

¹⁷ <https://bit.ly/3AZp6Fp>

keresztény kultúrán alapuló értékrend tartalmaz és fejez ki normatív módon. A férfi és a női nem teremtettségének, az anyai és az apai szerep ezen alapuló voltának, további a gyermeknek e szerepekre való neveltetése jogának kijelentésén túl az említett teremtett valóságokon alapuló család, a családok értéke, azok jövőbeli megmaradása kerül normatív módon megfogalmazásra, ami alapvető nemzeti érdek. Az eljövendő generációk elsődleges érdeke is ezen előbbieik integritásának védelmében és megmaradásuk biztosításában áll. Családok nélkül ugyanis ők meg sem tudnának születni. Az erős nemzet léte elképzelhetetlen hosszú távon az alkotmányosan teljeskörűen védett családok folyamatos jelenlétének garantálása nélkül.¹⁸

A „Magyarország alkotmányos önazonosságán és keresztény kultúráján alapuló értékrend” együttes szerepeltetése arra utal, hogy hazánk alkotmányos identitása e területen voltaképpen a keresztény kultúrán alapul. A teremtettség azonban egyetemes, általános érvényt hordoz, következésképpen a keresztény kultúra e területen nem nemzetre szabott partikuláris vagy tartalmában választható jellegű kollektív identitáselemekre utal. Következésképpen a teremtettség, azaz az isteni jogalap szilárd természetjogi tartalmakat fed, minthogy az ember ilyen férfi és női jellege, s az ezen alapuló család nem a „másképpen is lehetséges” kollektív kulturális tartalmakhoz tartozik, hanem ahhoz a filozófiai antropológiai valósághoz, amely magát a kultúrát is köti egyetemes természetjogi tartalmában. E szabályozási tárgyterületen nem is az alkotmányos identitás köt tehát, hanem az alkotmányos identitást köti a teremtettségen alapuló természetjog. Az már más kérdés, hogy az évszázadokon keresztül ható e hagyományos értékrend maga is éppen e folyamatosan érvényesülő jellege okán tűnhetne úgy, hogy a kötelező ereje a történelmi szakadatlan fennállásból származik.

Fordítva áll azonban a helyzet: ez utóbbi az emberi természet és az ezen alapuló család természetjogi érvényessége miatt állt fenn, és azért minősült érvényesnek egy keresztény ország jogrendjében és kultúrájában. Az alkotmányos identitás és a történelmileg érvényesülő keresztény kultúra mögött az ember (teremtett) természetének filozófiai antropológiai és morálfilozófiai igazsága áll a maga természetjogi érvényességszármaztató kogens normatív voltában, ami minden pozitív jogi norma alkotóját kötelezi, még az alkotmányozót is. Nem létezik ezzel szembevető pozitív jogi norma, mert az természetjogilag érvénytelen lenne – éppen azért, mert az emberi természet legalapvetőbb igazságait tagadván az ember lényegi valóját súlyosan károsítaná, minthogy az embert természetes alapvető jogaiban súlyosan sértené. A történelmileg kialakult és ezért védendő alkotmányos identitásunk, valamint az ezt formáló keresztény kultúránk az ember (teremtett) természetének igazságain nyugszanak. Az ember férfi vagy nő volta és ezen alapulóan a család a természetes szerepeiben – helyes láttatásban – nem a keresztény (hagyományos) kultúra történelmi rögzítettsége okán képviselnek abszolút emberi igazságokat, hanem éppen azért lehettek azok, mert a keresztény kultúra történelmileg ezen – keresztény és egyben – természetjogi igazságon alapszik.

A szóban forgó antropológiai igazságok ilyeneként való belátásához, elismeréséhez nem szükséges sem a keresztény kultúrát, sem a teremtettséget felhívni a szekularitás és a felekezetszemlegesség fémjelezte publikus érvelési közegben, hiszen ezek természetjogi igazsága minden elfogulatlan elme által – a legegyszerűbbeket is ideértve – a saját tapasztalaton is nyugvóan közvetlenül belátható és abszolút kötelező igazságként tárulkozik fel előtte. Az ember legalapvetőbb természetes jogait, illetve a házasság és a család intézményeit egyébként sem egy kultúra vagy alkotmányos identitás képes legalapvetőbb normatív elemeiben meghatározni, hanem ezek történetileg azért alakulhattak ki – nagyon helyesen –, mert az ember legalapvetőbb (keresztény szemléletben: teremtett) természetes igazságaihoz igazodnak, azon alapulnak. Elég lenne tehát, s talán célszerűbb is volna, a természetjog alapvető előírásaira

¹⁸ Más alkotmányok is védik ezért nem csupán a gyermekeket, hanem az anyaság és az apaság intézményét is. Ld. például a Portugál Köztársaság Alkotmányát (1976), amely 67. cikkében a családot, a 68. cikkében pedig az apaságot és az anyaságot védi. *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 771–772.

utalni e tárgykörben – tudván és értékelvén természetesen, hogy az alkotmányos identitás a kortárs alkotmányos kultúrában és alkotmányjogi diskurzusban sokféle jogot, értéket és intézményt képes legitim módon megalapozni.

Nagyon helyes viszont a gyermek születésétől fogva megváltoztathatatlanul fennálló önazonosságának megőrzésére, illetve annak megóvására való jogának megfogalmazása a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemre és gondoskodásra való jogának szerves részeként. Ily módon kerül kimondásra – üdvözlendően – a gyermek születési nemének megfelelő önazonossághoz való joga, amely abszolút módon érvényesítendő intézményvédelmi kötelezettséget keletkeztet az állam oldalán. Ezen nagyon erős kötelezettsége az államnak a következő okokkal magyarázható.

A gyermek születési neme olyan természeti adottság – írja az indokolás –, amelyet megváltoztatni nem lehet: az emberek férfinak vagy nőnek születnek. Ez tehát antropológiai igazság. A „nem lehet” azt jelenti, hogy nem szabad, tilos. Az indokolás – helyesen – az emberi méltóságból származóként fogalmazza meg a testi-lelki integritáshoz való védelem köteletségét, azt, hogy a gyermek születési nemének megfelelő önazonossága, nemi identitása természetes személyes adottságaként védelmet élvezzen a „testi-lelki integritása ellen ható szellemi vagy biológiai beavatkozásokkal szemben”. A tilalom azért kógens, mert éppenséggel nagyon könnyű a legveszélyeztetettebbek, a gyermekek e jogát külső ideológiai és/vagy nemváltoztató műtéti beavatkozásokkal sérteni. A születéskor adott nemi identitás természeti adottsága alapján helyesebb lett volna – a keresztény kultúrán alapuló értékrend és nemzeti alkotmányos identitásra való hivatkozás helyett – természetjogi érvelést használni, amely abszolút objektivitást és megváltoztathatatlan általános érvényességet jelent kógenzájában. Nyilvánvalóan ez azért maradt el, mert az alkotmányos identitásra történő hivatkozás, amely hazánk esetében e tárgykörben a keresztény kultúra értékrendjét jelenti, általánosabban elfogadott az alkotmányjogi szakmai érvelésekben.

A gyermek születési neme és a szülők nemi szerepei a családban – tehetjük mi hozzá – a gyermek nemi identitásfejlődése szempontjából alapvető fontossággal bírnak. A leánygyermeknek és a fiúgyermeknek részben más formában és más miatt, de mindenképpen szüksége van az apai és az anyai szeretetre is, mindazzal együtt, amit azok pszichológiailag és érzelmileg jelentenek a gyermekek helyes irányú és tartalmú személyiségfejlődése számára. A biológiai gyökereken is nyugvó anyai szeretetre elsőrendű szüksége van mind a fiú, mind a lánygyermeknek, de a két nem számára némileg másként. Az apa pedig főszabályként a norma, a szabály megjelenítőjeként is fontos szerepet tölt be a gyermeki személyiségfejlődésben. A gyermek helyes identitásfejlődéséhez szüksége van tehát a férfi és női nemen alapuló e családi szerepekre, s az ilyen antropológiai meghatározottságú atyai és anyai szeretetre. A gyerekek ezért saját anyjára és apjára van szüksége a születése szerinti nemi identitásának kifejlődéséhez, amelyet éppen saját apja és anyja tud biztosítani a számára, azaz a gyermek saját családi környezete.

Összességében elmondhatjuk, hogy a család nemcsak a nemzet demográfiai fennmaradását szolgálja (amelyet az Alaptörvény eredeti verziója még sugallani látszott), hanem sajátos és önálló kollektív jogalanyként önérték az abban foglalt személyek (a férfi apa és a nő anya, valamint a gyermekek) javára, valódi belső szuverenitással, hiszen belső alkotmánya van saját immanens konstitúciója által, saját értékekkel, kapcsolati javakkal, amikhez hatáskörei is járnak.¹⁹ A társadalom helyes szerveződési módját jelentő szubszidiaritás elvének legfontosabb, kitüntetett alánya a család, hiszen – mint írtuk – önálló kollektív jogalany, saját benne foglalt célokkal, feladatokkal és az ezekhez járó hatáskörökkel és kollektív jogokkal. Ez kell, hogy érvényesüljön a szülők neveléshez való alapvető joga tekintetében is, amikor törvényi megfogalmazást kap az óvodai és az iskolai oktatás-köznevelés

¹⁹ Vö. FRIVALDSZKY János: *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Budapest, Szent István Társulat, ³2016. 75–119.

feladat- és hatásköre, valamint tartalma. A politikai közösségnek ezt nemcsak tiszteletben kell tartania, hanem ennek alkotmányos garanciarendszerrel és megfelelő közpolitikával érvényt is kell szereznie. A család céljaiban jórészt autonóm; a társadalom, illetve az állam pedig elsődlegesen a családok javára létezik és annak javát kell előmozdítania. A család azonban sérülékenységeiben nem tudja megvédeni magát és tagjait a támadó törekvésekkel szemben. Ezért van szükség az Alaptörvényen nyugvó olyan törvény meghozatalára, amely a családot, s benne kitüntetett módon a gyermekeket védi külső genderideológiai támadásokkal szemben. Pontosabban, ami nem engedi kivonni a gyermekeket a szülői védelem és nevelés joga alól.

X.2. A méhmagzatkorú személy nem elégséges védelme: saját jogalanyiségához, életéhez és méltóságához való jogát szükséges garantálni

Hazánk Alaptörvényében foglalt megfogalmazás mintha sajnos rögzítené a korábbi helytelen alkotmánybíráskodási megközelítésmódot:²⁰ „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.” (II. cikk.) Hiszen egyik oldalról védeni rendeli az emberi személy élethez és emberi méltósághoz való alanyi jogát, a másik oldalról pedig a magzat életét. Úgy tűnik tehát, hogy míg a megszületett emberi személy jogalanyként rendelkezik az emberi élethez és méltósághoz való alapvető emberi jogokkal, addig a magzat ebben a megfogalmazásban nem emberi személy, hiszen külön kerül tárgyalásra, az emberi személy legalapvetőbb jogainak védelmétől elkülönítetten. A magzat életének alkotmányos védelme így a korábbi helytelen alkotmánybíráskodási gyakorlatnak megfelelően továbbra is „objektív”, azaz állami intézményes védelem lesz, azaz csak részleges és relatív jellegű, ami egy igen értékes alkotmányos védelemben részesítendő alkotmányos értéként kezeli a magzatot és annak életét, de az voltaképpen közjogi jogtárgy marad, vagyis nem emberi személyről és annak életéről van szó, akinek ilyenként alapvető és elidegeníthetetlen jogai vannak, lennének.

Az abortusztabletta engedélyezése körül pár éve kirobbant botrány mintha élesítette volna az ezen elégtelen alkotmányos jogvédelem tarthatatlanságát. Mivel az Alaptörvény szövegezői – természetjogellenes módon – tudatosan vállaltan nem kívánták a magzatot emberi személynek, jogalanynak kezelni,²¹ ezért a mesterséges megtermékenyítés széles körben alkalmazott gyakorlattá vált, ami szükségképpen a méhmagzatkorú személyek elpusztításával is jár. Csak remélhetjük, hogy az alkotmányozói politikai akarat idomulni fog ahhoz a legalapvetőbb filozófiai antropológiai tényhez, hogy az ember a biológiai létrejöttétől, azaz fogantatásától kezdve egyedi szellemi lélekkel bír, azaz onnantól saját jogán élethez és méltósághoz, valamint jogalanyiségének elismeréséhez való feltétlen emberi joggal rendelkező emberi személy.²² Ha ezt komolyan veszi, akkor az abortusz drámája sem maradhatna a hétköznapi rutinszerű tények világában. Amennyiben az Alaptörvény a valóságnak megfelelően emberi személynek ismerné el a méhmagzatkorú személyt, akkor a várandós anya nem a szívhang meghallgatásakor találkozna először azzal a ténnyel, hogy magzata élő emberi lény. Könnyebb lenne helyesen döntenie, ha az Alaptörvény is kimondaná azt, ami napnál

²⁰ Ld. FRIVALDSZKY János: Az emberi személy és annak méltósága jogfilozófiai perspektívában – különös tekintettel a jogalanyiséghez és az élethez való jog aktuális kérdéseire. *Acta Humana*, 2014/1. különösen: 34–58.

²¹ Az Alaptörvényt fogalmazó politikusok kifejezetten nem kívánták a magzat jogalanyiségát rögzíteni az Alaptörvényben, minthogy a korábbi alkotmánybíráskodási állásfoglalások – nézetem szerint helytelen és természetjog-ellenes – felfogását követték, miszerint a magzat nem jogalany. ABLONCZY Bálint: *Az alkotmány nyomában. Beszélgetések Szájer Józseffel és Gulyás Gergellyel*. Budapest, Metropolis Media Group Kft., 2011. 89–90.

²² FRIVALDSZKY János: Az ember jogalanyiségének, életéhez és méltóságához való joga a kortárs katolikus természetjogi alapú jogfilozófiai megközelítésben. *Acta Humana*, 2020/4. 35–85. DOI: [10.32566/ah.2020.4.2](https://doi.org/10.32566/ah.2020.4.2)

világosabb és amit ezért köteles lenne kijelenteni: a méhmagzatkorú kis emberi lény ugyanolyan emberi személy mint bármelyikünk.

XI. A kormány kétszeres bizalmi visszakötésen keresztül kötődik a választókhöz: parlament előtti és választók felé való megbízotti felelőssége

Az alkotmányos rendszerünkben megerősödött a kormány és a miniszterelnök szerepe azáltal, hogy vegyes választási rendszerünk a választásokon győztes párt számára – az egyfordulós relatív többségű egyéni kerületi elem domináns súlya és a töredékszavazatok győzteskompenzációja eredményeképpen – egypárti kormánytöbbséget eredményez a parlamentben, akár kétharmados többséget is. E kényelmes parlamenti többség támogatásával stabillá válik a kormányzás. A meghirdetett „jó állam” koncepciója ilyen erős kormányt tett szükségessé az MSZP-SZDSZ féle tarthatatlan és vállalhatatlan „*good governance*” kormányzás ellenkorrekciójaként. A válságból való felálláshoz, az abból való kilábaláshoz erre mindenképpen szükség volt. Középtávon azonban a valóban „jó kormányzás” többi elemeinek érvényesítése is szükségessé válik. Erről másutt már bővebben írtam,²³ de néhány újabb elemre a zárófejezetben még ki fogok térni.

Az angol politikai gyakorlatban az egyéni kerületi, relatív többségű választási rendszerben a választókerületi választási küzdelmekben a választási kampány éle voltaképpen a kormány és annak közpolitikai jellegű programjának kiválasztására irányul, minthogy a választásokon győztes párt – fő szabály szerint – egypárti kormányt alakíthat. Egy ilyen rendszerű országgyűlési választási szisztémában a kormányzás közpolitikai tartalmáról kellene, hogy folyjon a vita a kampányban, amit az egyéni képviselőjelöltek ígérnek, és ami képviselővé válva számonkérhető lesz rajtuk a választókerületekben, különösen, hogy a választópolgároknak arcukat vállalva (*face to face*) ígérték megvalósítani választási győzelmük esetén a kormány programjának egyes fő közpolitikai elemeit. A parlamentáris kormányformában a parlamenti kormánytöbbség (alkotmányos szervként: a parlament) ezt a kormányprogramot kéri számon a kormányon: azt tehát, hogy a választásokon ígért közpolitikai tartalommal folyik-e még a kormányzás? Ebben áll a parlament, azaz az egypárti országgyűlési kormánytöbbség kormány viszonylatában értelmezett bizalma. Míg a „kormányzat” (az angol „*government*”), vagyis a parlament (a kormánytöbbség) és a kormány a választók előtt felelős a kormányprogram megvalósításáért, addig a kormány a maga részéről ugyanezért felel a parlament (s főként a kormánytöbbség) előtt.

A kényelmes egypárti kormánytöbbség választási rendszer révén való kialakítása abból a célból való, hogy mintegy a kormánypártnak „legyen parlamentje”, stabil kormánytöbbsége kormányprogramjának megvalósítására, amire a választóktól felhatalmazást, – politológiai értelemben – kormányzati megbízatást kapott. Ez a „megbízás” voltaképpeni tartalmi *bizalmi* eleme (lásd a John Locke által hangsúlyosan használt *trust* fogalmát), ami a választók előtt kormányzati szavahihetőséget, hitelességet (*fides*) igényel.

A rossz kormányzás, s így elsősorban a korrupció elleni küzdelemben megfogalmazódott „integritás”, azaz az erkölcsi fedhetetlenség fogalma is ide tartozik: egy kormány vagy egészében hitelesen szolgálja megbízottként a közjót, s ezért folyamatosan küzd a korrupció ellen, vagy megtűri azt, s esetleg intézményesíti is a visszaélészerű gyakorlatokat. Ez csak akkor nem eredményez végzetes kormányzati hitelvesztést, ha a társadalom tagjai maguk sem ítélik el túlzottan a korrupciót, minthogy azt maguk is saját köreikben művelik. Ilyenkor szokás azt mondani, hogy minden társadalomnak olyan kormánya van, amelyet megérdemel. Az integritás hatékony védelméhez az szükséges, hogy az becses értéként és így

²³ Vö. FRIVALDSZKY (2016a) i. m. 73–141.

valódi elvárásaként fogalmazódjon meg mind a kormányzat mint megbízott, mind a polgári társadalom mint megbízó részéről. A jó kormányzás érvényesüléséhez azonban jóval többre van szükség a korrupció kivédésénél. Ez csak a minimum elvárás.

Választási rendszerünk kormányzatra gyakorolt hatása némileg közelíti parlamentáris kormányformánkat az angol modellhez. Az azonban – mint utaltam rá – a választási kampányában közpolitikai jellegű kérdések által meghatározott, s Anglia politikai kultúrájára általában sem jellemző az erős ideológiai átítatottság. Ezzel szemben hazánk kontinentális természetű politikai kultúrájában valódi érték a markánsabb ideológia-orientáltság, azonban a közpolitikai jelleg a választásokkor és a kormány parlament előtti felelősségekor sajnos nem kerül előtérbe. Alaptörvényünkben ugyanis a kormány kormányprogram nélkül alakul meg, arról nem szavaznak a parlamentben; a mindenkori parlamenti kormánytöbbség tehát kormányprogram nélkül szavaz bizalmat a mindenkori kormányának. Kérdés, hogy tartalmilag miben is áll akkor voltaképpen a kormánnyal szembeni bizalom léte vagy nemléte. Nézetem szerint nem volt helyes eltérni az 1989-es alkotmányunk korábbi vonatkozó előírásától, amely szerint a kormányprogramról való parlamenti szavazás szükséges a kormány létrejöttéhez.²⁴ A parlamentáris kormányforma e lényegi elemének Alaptörvényben való módosítása, annak elhagyása eredményeképpen a kormány parlament (kormánytöbbség) előtti felelőssége, és egyáltalán a kormányzás mibenléte már nem csak nem hordoz hangsúlyozottan közpolitikai jelleget, s ekképpen a közjó meghatározása a kormányzás folyamán nem szakpolitikai, közpolitikai elemek által dominált, hanem az is kérdésessé vált, hogy konkrétabban voltaképpen mire is hatalmazzák fel a választók a mindenkori parlamenti képviselőket, a leendő kormánypártot, s így a kormányt az országgyűlési választásokon? E kormányzási mandátummal való ellátás különösen az egyéni kerületi képviselők esetében lenne plasztikus, akiknek nagy a számaránya jelen választási rendszerünkben. A kormányzásra való felhatalmazottság, a bizalmi szavazás és esetlegesen a bizalmatlansági indítvány intézményei konkrétabb, a kormányprogramban megfogalmazott és jóváhagyott közpolitikai elemekre kellene, hogy utaljanak ahhoz, hogy értelme és tartalma legyen a kormány kormányzásra való megbízatásának és a beléje vetett parlamenti bizalomnak.

A kormányprogram a választásokon győztes pártok választási programjaiból áll elő. Fő szabály szerint a választók csak a választásokkor tudnak a parlament, pontosabban a parlamenti kormánytöbbség jogalkotására befolyással lenni. Az alkotmányos rendszer által megkonstruált és a konkrét választásokon létrehozott törvényhozási többség az a parlamenti kormánytöbbség, ami a jogalkotási kormányzati politikát meghatározza. E hagyományos koncepcióban a törvényhozásnak van „parlamenti többsége” a törvényhozási többségi, azaz demokratikus törvényalkotási akarat biztosítására, kinyilvánítására. Manapság azonban inkább a kormánynak van parlamenti többsége jogalkotási és közpolitikai kormányprogramja megvalósítására.²⁵ Ha ugyanis az angolszász, azaz az egyéni kerületi, az egyszerű (relatív) többségi rendszerről van szó, akkor a néhány releváns rivális párt közül a győztes a választásokkor *face to face* módon megígért pártprogramját – valószínűség szerint – egypárti kormányként kormányozva immáron kormányprogramként köteles megvalósítani, amit a következő választásokon számon is fognak rajta kérni a választók az egyéni választókerületekben. Ebben a választási rendszerben egyrészt a demokratikus kormányzat eredendően megbízási/bizalmi-számonkérési jellege különösen érzékelhetővé válik, másrészt e kormányzati modellben a kormányprogram központi szerepe miatt a kormányzás közpolitikai jellege domborodik ki. Nem annyira a jogalkotás parlament-központú közjogi legitimitása, hanem a kormányzás közpolitikai tartalma a hangsúlyos. Ez a

²⁴ „A miniszterelnököt a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés tagjai többségének szavazatával választja. A miniszterelnök megválasztásáról, továbbá a Kormány programjának elfogadásáról az Országgyűlés egyszerre határoz.” A Magyar Köztársaság Alkotmánya. 33 § (3.)

²⁵ Vö. FRIVALDSZKY (2016a) i. m. 70–72.

felfogás csírájában benne van az évszázadokkal ezelőtt John Locke által felvázolt demokratikus kormányzati modellben.

A magyar alkotmányos kormányformában a kormány parlament bizalmához kötöttségkor viszont nem válik világossá az, hogy a bizalom nem a kormányt alkotó személyekbe vetetten kell, hogy meglegyen a parlament (kormánytöbbség) által vizsgáltan, hanem abban a tekintetben, hogy a kormány közvetett módon a választók általi megbízás szerint, illetve közvetlen módon pedig a kormány parlamenti felhatalmazottságának megfelelően valósítja meg a kormányprogramot. A bizalmi felhatalmazás és a bizalmi szavazás tárgya tehát a közpolitikai jellegű kormányprogram megvalósítása, annak számonkérése. Ez a közjó közpolitikai értelmű konkrétabb, a „jó kormányzás” kritériumaiban megfogalmazott tartalma, amelynek – többek között – az integritáson túl az átláthatóság, a számonkérhetőség és a közpolitikai szemléletű eredményorientáltság is szerves részét képezi.

A parlamenti (kormánytöbbség) által juttatott és folyamatosan biztosított kormányba vetett bizalom tehát a – választási kampányban a választóktól bizalmat kapott – kormányprogram szerinti kormányzási irány lényegi tartalmi elemeinek megvalósítására irányul, arra vonatkozik. A bizalom vizsgálata arra kell, hogy irányuljon, hogy a választásokon adott kormányzási felhatalmazottság, vagy esetleg az azt konkretizáló közpolitikai megbízási megállapodásokban foglaltak szerint zajlik-e még a kormányzás. Ám nem csupán a kormány létét érintő parlamenti aktusok esetében lenne ezt szükséges megvizsgálni, amikor tehát az alkotmánynak megfelelően bizalmi szavazás vagy bizalmatlansági indítvány formájában döntenek az adott kormány sorsáról, hanem amikor a kormány kormányzásában egy-egy nagyobb mérvű (köz)politikai döntés meghozatalához érkezik.

Ezen egész szemléletmód jobbra még érvényesülésre és mindenekelőtt alkotmányos intézményesítésre vár jelen alkotmányos rendszerünkben.

XII. Kell-e, lehet-e szeretni az alkotmányunkat?

Korunkban az erkölcsi igazságot nem illik kimondani, s minden erre utaló elem az alkotmányban agresszívnek hat kifelé. A posztmodern éránkban csak liberális alkotmányokat lenne illendő elfogadni, miközben a liberalizmus sohasem tudott valóban működő társadalomkohéziós erőket felmutatni. Csak az egyének szabadságát vallja, amiből nem áll össze valós társadalom. Egyszerűen nincsen a liberalizmusnak tulajdonképpeni társadalomfilozófiája. Csak olyan absztrakt elvekkel bír, amelyekkel az egyéni szabadságokat kívánja társadalommá, állammá, köztársasággá szerkeszteni. Ez eddig sohasem járt sikerrel. Globalista korunkban nemcsak a „nemzet”, hanem lassan már a „haza” is kizáró, kirekesztő fogalomává válik, annak minősül. Ne csodálkozzunk, ha a formális eljárási (procedurális) „igazságosság” és az értékrelativizmus fémjelezte korunkban a szubsztantív igazságon, azaz az ember és az emberi viszonyok természetes igazságain, továbbá erős keresztény ősi magyar nemzeti identitásunkon alapuló Alaptörvényünk erős ellenállást vált ki egyes liberális körökben. Ez természetes. Úgy hiszem azonban, hogy nem kell ahhoz feltétlenül konzervatívnak lenni, hogy valaki megszeresse és magáénak érezze ezt az alkotmányt, illetve az ősi történelmi alkotmányunkat: elég csak politikailag és kulturálisan érettnnek, felnőttnek lenni, felnőni hozzá. Ez mindenki számára elérhető, s ezért is mindenki, minden magyar alkotmánya az Alaptörvényünk. Ha mi jól szeretjük, akkor még többen fogják megszeretni. Azok is, akik nem szavazták meg és akik most talán még ellene vannak.

Az utóbbi években azonban az emberi jogok liberális bíraskodási gyakorlata már a transzhumanista delírium útját járja, amely egy új emberi faj kitenyésztéséhez asszisztál. Ily módon már nem csak a társadalom, hanem egyáltalán az emberi nem léte válik veszélyeztetetté.

E baljós tendenciával szemben is kiemelten szükség van a korábban vázolt természetjogi megalapozottságú alkotmányra.

XIII. Jogállami és alkotmányosság-béli hiányosságaink és tennivalóink

Az alkotmányosság szorosan összefügg a jogállamiság követelményével. Ez többek között a hatalom valódi megosztását és a hatalmi tényezők együttműködő kontrollját igényli. Az alkotmányosság államszerkezeti elemeivel a közjóra kell, hogy irányuljon, amelynek eredője és hordozója nem a kormányzat, hanem a szubszidiáriusan szerveződő polgári és politikai társadalom. A közjó érvényesülésének legelemibb követelménye pedig a legalitás (törvényesség) elve jegyében a – szociológiai és tartalmi értelemben vett – korrupciómentesség. A fejlődés útja pedig az erkölcsi fedhetetlenség (integritás) megcélzása, amely a közjó érvényesítéséért felelős kormányzat ismérve kell, hogy legyen. Úgy tűnik ez utóbbi területeken mutatkozik meg jellenleg a legtöbb tennivaló. A rendszerváltás utáni kormányaink kormányzásából tanulva általános érvényű megállapításként fogalmazhatjuk meg azt, hogy nem csak az osztó társadalmi igazságossággal, hanem a jó kormányzással is feltétlenül ellentétes az, ha a kormányfő rokoni és baráti köre a közvagyonból gyorsan meggazdagszik, hiszen ez esetben a kormányzat önmagának juttatja azt, amit a köz javára kellene fordítania. Ezek a pénzeszközök sok éve égetően hiányoznak elsősorban a szociális-egészségügyi szférára fordítható és fordítandó büdzséből.

A többségi demokratikus, kancellári típusú kormányzati hatalomgyakorlást is meghaladó hatalomösszpontosítás azzal a veszéllyel járhat, hogy több területen – a gazdasági és szociális szférában különösen – a kormányzati központi hatalom által érvényesített közjónak gondolt közpolitikai tartalom és a konszenzusos és részvételi demokrácia által megjeleníthető, alulról felfelé szerveződő közjóképződés tartalmilag jelentősen eltávolodnak egymástól. Ez a valódi közjó érvényesülését gátolhatja, s amennyiben a kormányzati hatalom tevékenysége korrupcióval is társul, akkor az a közjót hordozó politikai összközösség morális épségét, társadalmi kohézióját is roncsolhatja. Ahhoz, hogy ez ne történjen meg, a kormánynak őszinte önmérsékletet, az ellenzéknek pedig valódi konstruktivitást, mindkettőnek a mindenkit felölelő nemzet iránt elkötelezett őszinte együttműködési szándékot kell mutatnia.

Ami nem engedhető meg, az az emberi élet és a család védelmi szintjéből való visszavétel – sőt, mint láthattuk, éppen az ellenkezőre van szükség –, továbbá az egyetemes és valódi individuális és közösségi alapvető emberi jogok sérülése vagy akár csak veszélyeztetése, amiként az sem, hogy hazánk külföldi érdekek tárgya vagy azok kiszolgálója legyen. Ehhez minden jószándékú politikai cselekvő együttműködésére szükség van, hogy hazánkban minden polgár és azok társadalmi közösségeinek teljes értelemben vett valódi (köz)java kiteljesedhessék. A jól működő családokban élők ugyanúgy, mint a hátrányos helyzetű személyeké és közösségeké. Természetesen arra törekedve, hogy az egészséges és teherbíró családok és társadalmi közösségek legyenek belső erőforrásaikban megerősödve a társadalmunk meghatározó alapsejtjei, számosságukban, társadalmi és relacionális tőkét képző voltukban pedig annak tartópillérei. Fontos tudatosítani, hogy nincsenek hazánkban különb polgárok, akiknek érdemtelenül messze több jár a társadalmi vagyonból az átlagpolgároknál és olyanok sem lehetnek, akiknek pusztán azért, mert önhibájukból vagy a külső körülmények miatt a társadalom legperemére szorultak, immáron sem járna. Nemzetközösségünk minden tagja ugyanis teljesen azonos emberi méltósággal bír és nem kevésbé fontos tagja a nemzetnek másoknál. A jelentős nemzetpolitikai és a családpolitikai alkotmányos vívmányok után ebben az irányban is szükséges hatásos lépéseket tenni.

Erős polgári társadalom nélkül nincsen jó kormányzás. Az előbbi létrejöttéhez viszont olyan mikro-, kis- és középvállalkozások tizezrei lennének szükségesek hazánkban, amelyek

zömükben családi vállalkozásokként működnek és amelyek meghatározó jelenléte a helyes gazdasági szerkezet irányába tolná el hazánkat. Ezek közvetetten impulzust adhatnának a helyi és a regionális nonprofit szakmai szerveződéseknek, amelyek komoly közpolitikai funkciót lennének képesek betölteni a szociális jóllét és egészségmegőrzés terén, de a kulturális és a művelődési szolgáltatások területén hasonlóképpen. Az erős MKKV szektor családjai és azok szövetségei, valamint a hatékony helyi nonprofit szakmai szervezetek szolgáltatásai által támogatott robusztus polgári társadalom, továbbá a gazdaságilag erős és hatékony helyi és területi önkormányzatok szakpolitikai kormányzása nélkül nem lehetséges a második generációs emberi és alkotmányos jogok hatékony érvényesítése.

Amennyiben a központi kormányzatot nem korlátozza konstruktívan a hatalmi ágak funkciómegosztása, s amennyiben nem jön létre az erős polgári társadalom vezérelte, szubszidiárius szerveződő közpolitikai kormányzás, addig nem beszélhetünk jó kormányzásról. Ehhez a döntő lépéseket a központi kormányzatnak szükséges megtennie, mégpedig elsősorban nem alkotmánymódosítások révén.